

Η ανασυγκρότηση της εβραϊκής κοινότητας της Θεσσαλονίκης μεταπολεμικά. Συγκρίσεις με την Ευρώπη.

Ενότητα 5^η : Η ποινική δίωξη των δωσίλογων της Κατοχής

Μαρία Καβάλα
Ιστορικός, μεταδιδακτορική διδάσκουσα
Τμήμα Πολιτικών Επιστημών

Άδειες Χρήσης

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης» έχει χρηματοδοτήσει μόνο την αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Η ανασυγκρότηση της εβραϊκής κοινότητας της Θεσσαλονίκης μεταπολεμικά. Συγκρίσεις με την Ευρώπη.

Η ποινική δίωξη των δωσίλογων της κατοχής.

Η στάση της δικαιοσύνης.

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
επένδυση στην κοινωνία της γνώσης

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Περιεχόμενα ενότητας

1. Η ποινική δίωξη των δωσίλογων της Κατοχής
  - i. Το δικαστικό σώμα
  - ii. Ειδικό Δικαστήριο Θεσσαλονίκης - Εβραίοι μάρτυρες
  - iii. Δίκη Εβραίων δωσίλογων

Σκοποί ενότητας

- Να γίνει κατανοητό πώς, στο πλαίσιο του ευρύτερου πολιτικού σκηνικού που διαμορφώνεται στην Ευρώπη και του ψυχρού πολέμου σε συνδυασμό με τις τοπικές πολιτικές και κοινωνικές αντιθέσεις, διαμορφώνεται και η μεταπολεμική δικαιοσύνη και οι διοικητικές εκκαθαρίσεις και πώς τελικά επιλέγεται η συνέχεια του κράτους.

Η ποινική δίωξη των δωσίλογων της Κατοχής

«Οι δικαστικές και διοικητικές εκκαθαρίσεις όσων συνεργάστηκαν με τις δυνάμεις κατοχής μετά το τέλος του Β΄ Π.Π. υπήρξαν μια καινοτομία. Μαζί με τα Διεθνή Στρατιωτικά Δικαστήρια της Νυρεμβέργης και του Τόκιο, αυτές οι εκκαθαρίσεις αποτελούν το πιο εκτεταμένο πείραμα διαδικασιών μεταβατικής δικαιοσύνης.

Οι ποινικές εκκαθαρίσεις που εφαρμόστηκαν ταυτόχρονα σε όλα τα κράτη τα οποία είχαν εμπλακεί στον πόλεμο και στόχευαν στην αποκατάσταση των προπολεμικών κρατικών δομών και τη νομιμοποίηση των διάδοχων καθεστώτων, διασφάλισαν τη μετάβαση στο Μεταπόλεμο και συγκρότησαν ταυτόχρονα μια μείζονα στροφή στην ιστορία του κράτους στη Δύση, που είναι ταυτόχρονα κι η «ιστορία του προγραμματισμού της ποινικής του ασυλίας»» (βλ. Κουσουρής, 2009, σ. 105-130).

Η ποινική δίωξη των δωσίλογων της Κατοχής

Με την κοινή συμμαχική διακήρυξη της Μόσχας την 1^η Νοεμβρίου 1943, αναπτύχθηκαν για πρώτη φορά θεσμοί και διαδικασίες που δίωκαν ποινικά την ατομική ευθύνη για τα εγκλήματα πολέμου.

Σε συμφωνία με το παραπάνω η κυβέρνηση του Καΐρου υιοθέτησε έναν νόμο με τον οποίο αφαιρούσε την ιθαγένεια από τα μέλη των κατοχικών κυβερνήσεων ακριβώς για να μπορέσουν να διωχθούν ατομικά.

Η ποινική δίωξη των δωσίλογων της Κατοχής

Είναι γνωστή για τη δύναμη και την ελπίδα που αναδύει η φράση «*Η Εθνική Νέμεσις θα είναι αδυσώπητος*» του Γεωργίου Παπανδρέου στον περίφημο «λόγο της Απελευθέρωσης» στις 18 Οκτωβρίου 1944.

Ασφαλώς, ο ίδιος έσπευδε αμέσως να διαβεβαιώσει πως είχαν «*προνοηθή όλαι αι εγγυήσεις ώστε ο νόμος να μη μεταβληθή εις όργανον εκδικήσεων και ικανοποιήσεως παθών*».

Πρωταρχικός στόχος του νόμου, πιο ισχυρός και από την επανόρθωση των εγκλημάτων που είχαν διαπραχθεί κατά την Κατοχή, ήταν ο κατευνασμός της εμφύλιας σύγκρουσης κι η εγκαθίδρυση ενός «*κράτους δικαίου*»». (Βλ. Κουσουρής, 2009, σ. 108).

Η ποινική δίωξη των δωσίλογων της Κατοχής

Όπως επισημαίνει ο Δημήτρης Κουσουρής, η ποινικοποίηση των πολιτικών αντιπάλων ήταν το προσφορότερο μέσο για την αποπολιτικοποίηση των εμφύλιων συγκρούσεων, φαινόμενο που απεικόνιζε την πραγματικότητα σχεδόν στο σύνολο των ευρωπαϊκών χωρών που είχαν βρεθεί υπό ξένη κατοχή.

Επιπλέον, ο περιορισμός του αριθμού των ενόχων σε έναν μικρό αριθμό εγκληματιών λείαινε τις πραγματικές αντιθέσεις, διευκόλυνε και διαμόρφωνε το μεταπολεμικό μύθο της «καθολικής αντίστασης» ενάντια στη φασιστική εισβολή, ο οποίος και τελικά επικράτησε για μεγάλο χρονικό διάστημα.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο στην πραγματικότητα προέκυψαν δύο διαφορετικοί ορισμοί συνεργασίας.

Η ποινική δίωξη των δωσίλογων της Κατοχής

Για τους εκπροσώπους των προπολεμικών ελίτ και τους αντικομμουνιστές πολιτικούς, φιλελεύθερους ή βασιλόφρονες, που είχαν την πλειοψηφία στην κυβέρνηση, ο ποινικός ορισμός της συνεργασίας με τον εχθρό αφορούσε κυρίως, αν όχι αποκλειστικά, τα μέλη των κατοχικών κυβερνήσεων κι όσους «ανέλαβαν υπηρεσία» απευθείας στις αρχές κατοχής, κατασκόπους, καταδότες, πληροφοριοδότες, βασανιστές των SS ή «γερμανοντυμένους».

Η ποινική δίωξη των δωσίλογων της Κατοχής

Για το ΕΑΜ ήταν ένα κατεξοχήν πολιτικό, κρατικό έγκλημα που αφορούσε, κατ' αρχήν τα Σώματα Ασφαλείας αλλά και όλους όσους συνεργάστηκαν πολιτικά ή οικονομικά με το κατοχικό κράτος των Αθηνών.

Συμφωνώντας με τον Κουσουρή θα σημειώσουμε ότι αυτή η αντίθεση ανάμεσα σ' έναν στενό ποινικό κι σε έναν ευρύτερο πολιτικό ορισμό του δωσιλογισμού επηρέαζε και διαμόρφωνε τις επιχειρήσεις της Αστυνομίας και της Εθνικής Πολιτοφυλακής του ΕΛΑΣ από τις πρώτες κιόλας εβδομάδες της απελευθέρωσης και συνδέεται άμεσα με την «κρίση αποστράτευσης» που οδήγησε στη σύγκρουση του Δεκεμβρίου του 1944.

Η ποινική δίωξη των δωσίλογων της Κατοχής

Αρχές Νοέμβρη του 1944, λίγο περισσότεροι από 500 δωσίλογοι κρατούνταν επίσημα από τις αρχές. Από αυτούς η μεγάλη πλειοψηφία ήταν στρατιωτικοί, περίπου 400, ενώ οι πολίτες ήταν μόνο 132.

Τα μέλη των κατοχικών κυβερνήσεων και οι άνθρωποι που είχαν οργανώσει από το παρασκήνιο τα ένοπλα σώματα, όπως ο πρώην δικτάτορας στρατηγός Θ. Πάγκαλος, έχοντας πολύ καλές σχέσεις με τους σωφρονιστικούς υπαλλήλους υποστήριζαν από τις φυλακές Αβέρωφ πως δεν τελούσαν υπό κράτηση αλλά «φυλάσσονταν» εκεί για την αποφυγή πράξεων αντεκδίκησης.

Η ποινική δίωξη των δωσίλογων της Κατοχής

Ανάλογο ήταν το καθεστώς των ανδρών των Ταγμάτων Ασφαλείας που ως τα τέλη Οκτωβρίου είχαν μεταφερθεί στη Σχολή Χωροφυλακής της πρωτεύουσας «περιφρουρώντας» ταυτόχρονα τη γύρω ζώνη. Την ίδια στιγμή εκκρεμούσαν άλλα περίπου 800 εντάλματα σύλληψης: το ΕΑΜ δεν έπαψε να καταγγέλλει την απροθυμία της Αστυνομίας να τα εκτελέσει αλλά και τις συχνές απελευθερώσεις των συλληφθέντων που της παραδίδονταν από την Εθνική Πολιτοφυλακή του ΕΛΑΣ.

Η συντακτική πράξη αρ. 1 «περί επιβολής κυρώσεων κατά των συνεργασθέντων μετά του εχθρού» τέθηκε τελικά σε εφαρμογή στις 6 Νοεμβρίου 1944, καθώς ολοκληρωνόταν η αποχώρηση της Βέρμαχτ από τα ελληνικά εδάφη και η πιο αιματηρή μάχη της απελευθέρωσης, που τελείωσε με τη συντριβή των ένοπλων συνεργατών της Βόρειας Ελλάδας από τον ΕΛΑΣ στο Κιλκίς.

Η ποινική δίωξη των δωσίλογων της Κατοχής

Αυτές οι εξελίξεις άλλαξαν αμέσως και δραματικά τη στάση των παραδοσιακών αστικών κομμάτων απέναντι στη δράση του ΕΛΑΣ. Στις 7 Νοεμβρίου, ο Γ. Παπανδρέου ανακοίνωσε μονομερώς τον αφοπλισμό των αντάρτικων σωμάτων ενώ ακολούθησε η άφιξη της Ορεινής Ταξιαρχίας στην Αθήνα την επομένη, γεγονός που σφράγιζε τη συγκέντρωση σχεδόν του συνόλου των μάχιμων αντικομμουνιστικών δυνάμεων στην περιοχή της πρωτεύουσας.

Η ποινική δίωξη των δωσίλογων της Κατοχής

Στο εξής, ο όρος «δωσίλογοι», που συγγέονταν συχνά με τους εγκληματίες πολέμου, αποκτούσε σταδιακά δύο αντιθετικές όψεις, σημειώνει ο Δημ. Κουσουρής.

A) Για τους αντικομμουνιστές, που καταδίκάζαν τις συλλήψεις οι οποίες διενεργούνταν από τον ΕΛΑΣ ως «επιχειρήσεις αναρμόδιων» ενταγμένες σ' ένα εαμικό σχέδιο εξόντωσης των πολιτικών του αντιπάλων, υπογράμμιζε το τεκμήριο αθωότητας των φερομένων ως συνεργατών του εχθρού.

B) Για το ΕΑΜ ήταν όρος συνώνυμος της συνεργασίας με τον εχθρό και χρησιμοποιούνταν για να καταγγείλει την υπόθαλψη και την ασυλία την οποία απολάμβαναν οι φορείς της από το επίσημο κράτος.

Η ποινική δίωξη των δωσίλογων της Κατοχής

«Η αναμέτρηση ανάμεσα στον ΕΛΑΣ και τα βρετανικά αυτοκρατορικά στρατεύματα αποτέλεσε ένα πρώιμο ρήγμα στις σχέσεις των δυνάμεων της αντιφασιστικής συμμαχίας ενάντια στον Άξονα. Για την πολιτική κατάσταση της χώρας οι επιπτώσεις της ήταν δραματικές και άμεσα ορατές. Οι διάδοχες πολιτικές ελίτ χρησιμοποίησαν το Δεκέμβρη του 1944 ως «αδιαφιλονίκητη ηθική δικαιολογία» για το «ξεχώρισμα» τους από το ΕΑΜ» σημειώνει ο Δημ. Κουσουρής (Κουσουρής, 2009, σ. 111).

Η ποινική δίωξη των δωσίλογων της Κατοχής

Η κυβέρνηση Ν. Πλαστήρα, που διαδέχτηκε την κυβέρνηση Παπανδρέου αμέσως μετά τη λήξη των συγκρούσεων τον Ιανουάριο του 1945, με την τροποποίηση της συντακτικής πράξης αρ. 1 σε πράξη αρ. 6 άλλαζε τον ορισμό του αδικήματος του δωσιλογισμού.

Η νέα πράξη καταργούσε το άρθρο 1 της Σ.Π. αρ.1, που προέβλεπε κυρώσεις για όσους «εκ προθέσεως και προδοτικώς συνεργάστησαν μετά τον εχθρού».

Η ποινική δίωξη των δωσίλογων της Κατοχής

Η νέα πράξη περιοριζόταν στην **ποινική ευθύνη** των κυβερνήσεων κατοχής και η σχετική εισηγητική έκθεση αναδείκνυε ως μόνη πολιτική σκοπιμότητα του νόμου την καταδίκη των μελών τους ως υπευθύνων για τη συνθηκολόγηση του 1941 και για τα δεινά της Κατοχής. Μάλιστα ο υπουργός δικαιοσύνης Ν. Κολυβάς χαρακτήριζε τη συγκρότηση αυτών των κυβερνήσεων αλλά και τη συμμετοχή σε αυτές «τυπικό αδίκημα».

«Η νομική συλλογιστική που στήριζε αυτή την επιλογή αποκάλυπτε πως η καταδίκη των «πρωταιτίων» στόχευε ταυτόχρονα στην εξασφάλιση μιας έμμεσης ασυλίας για τα υπόλοιπα στρώματα του κρατικού μηχανισμού, κι ιδιαίτερα για τον ένοπλο κλάδο του» (Κουσουρής, 2009 σ. 111).

Η ποινική δίωξη των δωσίλογων της Κατοχής

Στο σημείο αυτό πρέπει να αναφέρουμε ότι το άρθρο 43 του παραρτήματος των Συμβάσεων της Χάγης (1907), προέβλεπε πως οι τυχόν κυβερνήσεις κατοχής δικαιούνται να εκδίδουν αποκλειστικά και μόνο «νόμους αφορώντας την τήρησιν της δημοσίας τάξεως». Αυτό ήταν και το κρίσιμο σημείο, σύμφωνα με το οποίο τα Ειδικά Δικαστήρια θα χαρακτήριζαν λίγο αργότερα «νόμιμη» την ίδρυση και τη δράση των Ταγμάτων Ασφαλείας.

Από την άλλη πλευρά, η καταδίκη των κατοχικών κυβερνήσεων ήταν αναγκαίος όρος για τη νομιμοποίηση των νέων κυβερνήσεων. Οι νέες κυβερνήσεις έπρεπε να αποδείξουν ότι δεν είχαν καμία σχέση με τις ουσιαστικά παράνομες κατοχικές κυβερνήσεις και σε αυτό χρειάζονταν τη στήριξη της δικαστικής εξουσίας.

Η ποινική δίωξη των δωσίλογων της Κατοχής

Το δικαστικό σώμα

Η αντιπροσωπεία του ΕΑΜ στη Βάρκιζα για να συμφωνήσει στον αφοπλισμό του ΕΛΑΣ έλαβε διαβεβαιώσεις από την κυβέρνηση Πλαστήρα για τη βαθιά εκκαθάριση του κρατικού μηχανισμού από την επαχθή κληρονομιά τόσο της Κατοχής όσο και της δικτατορίας του Μεταξά.

Ωστόσο, σύντομα διαφάνηκε ότι η μόνη εκκαθάριση που εφαρμοζόταν αμέσως με μέθοδο και αυστηρότητα αφορούσε τα μέλη και τους οπαδούς του ΕΑΜ για τη συμμετοχή τους στο «στασιαστικόν κίνημα της 3ης Δεκεμβρίου 1944».

Η ποινική δίωξη των δωσίλογων της Κατοχής

Η εκκαθάριση όσων είχαν διοριστεί ή προαχθεί στη διάρκεια της τελευταίας οκταετίας, όπως ήταν φυσικό, συναντούσε τη σθεναρή αντίσταση των δημοσιοϋπαλληλικών ενώσεων.

Το καλοκαίρι του 1945 ωστόσο, σε μια προσπάθεια δημοσιονομικής εξυγίανσης, ο Κ. Βαρβαρέσος κατάργησε διαμιάς το σύνολο των οργανικών θέσεων που είχαν δημιουργηθεί από τις κατοχικές κυβερνήσεις και το μεταξικό καθεστώς. Βέβαια, είχαν εξαιρεθεί εξ αρχής οι πιο νευραλγικοί τομείς του κρατικού μηχανισμού (ένοπλες δυνάμεις, Σώματα Ασφαλείας, καθηγητές πανεπιστημίου και δικαστές), για τους οποίους θεσπίστηκαν αργότερα ειδικοί νόμοι για διαδικασίες εσωτερικής αυτοεκκαθάρισης.

Η ποινική δίωξη των δωσίλογων της Κατοχής

Σε ό,τι αφορά το δικαστικό σώμα, η νομοθετική παραγωγή ήταν πληθωρική (μόνο μέσα στο 1945 εκπονήθηκαν συνολικά δώδεκα νόμοι σε αυτή την κατεύθυνση), η κυβέρνηση όμως δεν παραβίασε ποτέ την αυτονομία της δικαστικής εξουσίας κι η εκκαθάριση ήταν εξαιρετικά περιορισμένη.

Οι δηλώσεις του Γ. Παπανδρέου κατά την απελευθέρωση σχετικά με «χρεοκοπία» του Αρείου Πάγου και του Συμβουλίου της Επικρατείας παρέμειναν δηλώσεις. Γρήγορα η ευθύνη των εκκαθαρίσεων ανατέθηκε σε ανώτερους δικαστικούς, οι οποίοι είχαν διατηρηθεί στις θέσεις που κατείχαν από την προηγούμενη περίοδο, οπότε ήταν αναμενόμενο να μην περάσουν σε εκκαθαρίσεις σε βάθος.

Η ποινική δίωξη των δωσίλογων της Κατοχής

Εφαρμόστηκε κυρίως μια μέθοδος περιτροπής των δικαστών μέσα από ένα σύστημα αμοιβαίων μεταθέσεων μακριά από την έδρα στην οποία είχαν ασκήσει τα καθήκοντα τους προηγουμένως.

«Κατά τ' άλλα, ένας μικρός αριθμός απολυμένων από την αντιβενιζελική εκκαθάριση του 1935 επανήλθε ήδη από την άνοιξη ενώ μέχρι το φθινόπωρο του 1945, 42 δικαστές είχαν τεθεί σε εξάμηνη διαθεσιμότητα, 43 είχαν αποχωρήσει οικειοθελώς, επωφελούμενοι από ευνοϊκά κίνητρα τιμητικής συνταξιοδότησης που παρείχε η νομοθεσία, ενώ 52 είχαν απολυθεί ως προσληφθέντες παράνομα από τη δικτατορία ή τις κυβερνήσεις κατοχής» (Κουσουρής, 2009, σ. 113).

Η ποινική δίωξη των δωσίλογων της Κατοχής

Ωστόσο, η συμμετοχή δικαστικών σε σχεδόν όλες τις επιτροπές διοικητικής εκκαθάρισης ενίσχυε τον πολιτικό τους ρόλο, ενώ ο τεράστιος αριθμός δικογραφιών και υποδίκων, ως επί το πλείστον εαμικών, καθιστούσε επείγουσα κι επιτακτική την ανάγκη της αύξησης του αριθμού τους και αυτό τελικά οδήγησε στην πλήρη ακύρωση της εκκαθάρισης που είχε μόλις προηγηθεί.

Η ποινική δίωξη των δωσίλογων της Κατοχής

Στα τέλη του 1945, οι πιέσεις της υπερσυντηρητικής παλαιάς φρουράς των δικαστών έπεισε την κυβέρνηση Σοφούλη να θέσει σε ισχύ τη συντακτική πράξη αρ. 84, σύμφωνα με την οποία όσοι είχαν απολυθεί ή τεθεί σε διαθεσιμότητα ανακτούσαν «αυτοδικαίως» τις θέσεις που κατείχαν πριν από την απομάκρυνση τους.

Όπως εύστοχα επισημαίνει ο Δημ. Κουσουρής «με αυτό τον τρόπο ολοκληρωνόταν ο κύκλος της αντιπαράθεσης ανάμεσα στους φορείς της δικαστικής και της εκτελεστικής εξουσίας που είχε ανοίξει από το φθινόπωρο του 1944 για τον έλεγχο και τα χαρακτηριστικά του μεταπολεμικού καθεστώτος» (Κουσουρής, 2009, σ. 113).

Η ποινική δίωξη των δωσίλογων της Κατοχής

Σύμφωνα με ό,τι παρακολουθήσαμε μέχρι τώρα φαίνεται ότι μέσα σε αυτούς τους 15 μήνες, το δικαστικό σώμα κατάφερε να επιτύχει ένα καθεστώς ασυλίας για τα πεπραγμένα του στη διάρκεια της δικτατορίας και της Κατοχής.

Σε συνθήκες πλήρους αποδιοργάνωσης του κράτους, το δικαστικό σώμα ήταν ίσως ο μόνος οργανισμός του οποίου η συνοχή και η συνεχεία είχαν μείνει σχετικά ανέπαφες από τις δραματικές ανακατατάξεις της δικτατορίας, του πολέμου και της Κατοχής.

Η ποινική δίωξη των δωσίλογων της Κατοχής

Οι δικαστικές αρχές, αντικομμουνιστικές κατά κύριο λόγο από το Μεσοπόλεμο έπρεπε τώρα να διαμορφώσουν ένα νομικό πλαίσιο για τη δίωξη του εαμικού κινήματος σε μια περίοδο κατά την οποία η ισχύς των «ειδικών» νόμων του Μεσοπολέμου είχε καταργηθεί.

Ο ίδιος ο Γ. Μαύρος, υπουργός Δικαιοσύνης στις αρχές του 1946, εκτιμούσε πως οι δικαστές ήταν «κατά 90% ακροδεξιοί». *«Όσοι φαίνονταν επιεικείς στους εαμικούς μπορούσαν να τεθούν σε διαθεσιμότητα, ενώ όσοι επιχειρούσαν να εφαρμόσουν με αυστηρότητα το νόμο για τους δωσίλογους μπορούσαν να διακινδυνεύσουν την ακεραιότητα τους ή ακόμη και να πληρώσουν με την ίδια τους τη ζωή»* επισημαίνει ο Κουσουρής (Κουσουρής, 2009, σ. 114).

Η ποινική δίωξη των δωσίλογων της Κατοχής

Η αρχαιότερη δικαστική επιθεώρηση της χώρας, η *Θέμις* άσκησε ανοιχτή πολεμική στον νέο νόμο, αλλά η κυβέρνηση προχώρησε στην άμεση εφαρμογή του. Η τιμωρία των δωσίλογων είχε μεγάλη πολιτική σημασία καθώς το νέο καθεστώς έπρεπε να προσαρμοστεί στο διεθνές πλαίσιο που διαμορφωνόταν εκείνη την περίοδο και μέσα στο οποίο η τιμωρία των κατοχικών κυβερνήσεων ήταν απαραίτητη για τη νομιμοποίηση της δικαστικής και της εκτελεστικής εξουσίας της νέας εποχής. Έτσι συγκροτήθηκε με συνοπτικές διαδικασίες ένα κατηγορητήριο που παρέπεμπε από κοινού το σύνολο των 33 μελών των τριών κατοχικών κυβερνήσεων.

Η ποινική δίωξη των δωσίλογων της Κατοχής

Η δίκη τους ξεκίνησε στις 21 Φεβρουαρίου 1945, δηλαδή μία εβδομάδα μετά την υπογραφή της Συμφωνίας της Βάρκιζας και έμεινε γνωστή απλά ως «δίκη των δωσίλογων» ενώ κυριάρχησε στο δημόσιο λόγο από την πρώτη στιγμή μέχρι την ολοκλήρωση της, την 1η Ιουνίου 1945.

Όπως εύστοχα έχει επισημανθεί, κατά τη διάρκεια εκείνων των 100 ημερών της δίκης, η αίθουσα του Πρωτοδικείου Αθηνών που επιλέχθηκε για τη διεξαγωγή της δίκης συγκροτούσε τον μοναδικό επίσημο δημόσιο χώρο εντός του οποίου διεξαγόταν η συζήτηση κι η αντιπαράθεση ανάμεσα στους εκπροσώπους του συνόλου των πολιτικών δυνάμεων της χώρας.

Η ποινική δίωξη των δωσίλογων της Κατοχής

Οι 25 μάρτυρες κατηγορίας, η λίστα των οποίων καταρτίστηκε από τον ειδικό επίτροπο και τον υπουργό Δικαιοσύνης, της κυβέρνησης Πλαστήρα, ήταν κυρίως ανώτεροι διοικητικοί υπάλληλοι (διευθυντές υπουργείων, οργανισμών κλπ.)· λίγοι ανάμεσα στους υπολοίπους, εκπροσωπούσαν τις δυνάμεις του «εθνικού και συμμαχικού αγώνος», η παρουσία του ΕΑΜ ήταν περιθωριακή.

Η ποινική δίωξη των δωσίλογων της Κατοχής

Οι μάρτυρες εκπροσωπούσαν τον παλιό πολιτικό κόσμο ή τις κυβερνήσεις του Καΐρου και συχνά μοιράζονταν τον αντικομμουνισμό των κατηγορουμένων, ενώ πολλοί από αυτούς υπερασπίστηκαν ανοιχτά τη συγκρότηση των Ταγμάτων Ασφαλείας.

Η ακροαματική διαδικασία πολλές φορές έμοιαζε με συζήτηση κοινοβουλευτικού τύπου, κατά την οποία πρώην υπουργοί και πρωθυπουργοί αντιπαρετίθεντο γύρω από το ποια γραμμή υπήρξε αποτελεσματικότερη για την εξουδετέρωση των επαναστατικών σχεδίων του ΚΚΕ.

Η ποινική δίωξη των δωσίλογων της Κατοχής

Η υπεράσπιση αποτελούνταν από πολιτικές και νομικές προσωπικότητες του βασιλικού χώρου, που έσπευσαν αμέσως και οικειοθελώς να συνδράμουν τους κατηγορουμένους.

Η παρουσία μέσα στο ακροατήριο οπαδών των δωσίλογων που απειλούσαν τους μάρτυρες κατηγορίας, η προκλητική στάση των κατηγορουμένων και οι καλές τους σχέσεις με τους αστυνομικούς φρουρούς, σε συνδυασμό με μια πρώιμη απόφαση του δικαστηρίου η οποία προεξοφλούσε πως τυχόν θανατικές καταδίκες δεν θα εκτελούνταν πριν από την κύρωση τους από τη Βουλή που θα προέκυπτε από τις επερχόμενες εκλογές, οδήγησαν από πολύ νωρίς τον φιλελεύθερο και τον εαμικό Τύπο να χαρακτηρίσουν τη δίκη «παρωδία».

Η ποινική δίωξη των δωσίλογων της Κατοχής

Ο υπουργός Δικαιοσύνης κλήθηκε επανειλημμένως να παρέμβει δημόσια επί του θέματος.

Στο τέλος Μαρτίου μάλιστα αναγκάστηκε να περιορίσει τον αριθμό των μαρτύρων υπεράσπισης εκδίδοντας νόμο που άλλαζε τους κανόνες μεσούσης της δίκης.

Λίγες μέρες αργότερα η κυβέρνηση Πλαστήρα θα εξαναγκαζόταν σε παραίτηση υπό το βάρος αποκαλύψεων για το φιλοαξονικό παρελθόν του στρατηγού Πλαστήρα (8 Απριλίου 1945). Την διαδέχτηκε ένα νέο κυβερνητικό σχήμα, υπό την πρωθυπουργία του φιλοβασιλικού ναυάρχου Βούλγαρη.

Ο ανταγωνισμός φιλελεύθερων και βασιλικών για τον έλεγχο της εξουσίας έγινε φανερός από τη δίκη.

«Ταυτόχρονα, οι αριστερές εφημερίδες συνέχιζαν αδιάλειπτα να παρουσιάζουν τις καταθέσεις, επιμένοντας σε εκείνες που αποκάλυπταν την «προδοτική συνεργασία» των ελίτ της Αθήνας και της Μέσης Ανατολής για να χτυπήσουν το ΕΑΜ» (Κουσουρής, 2009, σ. 116).

Η ποινική δίωξη των δωσίλογων της Κατοχής

Στην απόφαση του, το Ειδικό Δικαστήριο έκανε δεκτό το σκεπτικό που είχε προτείνει ο ειδικός επίτροπος Ι. Παπαδάκης καταδικάζοντας 3 από τους κατηγορουμένους στην εσχάτη των ποινών, 7 σε ισόβια κάθειρξη, 2 σε 20ετή ειρκτή κι 9 σε μικρότερες ποινές φυλάκισης (5-11 χρόνια), ενώ 7 από τους πρώην υπουργούς που είχαν μια βραχεία θητεία στις κυβερνήσεις κατοχής απαλλάχτηκαν από τις κατηγορίες.

Η ποινική δίωξη των δωσίλογων της Κατοχής

Η απόφαση χαρακτηρίστηκε «σκανδαλώδης». Οι αντιδράσεις των κομμάτων οφείλονταν κυρίως στο γεγονός πως διαφαινόταν ότι δεν επρόκειτο να εκτελεστεί καμιά θανατική καταδίκη: πράγματι από τους τρεις καταδικασθέντες σε θάνατο οι δύο είχαν δικαστεί ερήμην και διέφευγαν ακόμη εκτός συνόρων ενώ για τον μοναδικό παρόντα, τον στρατηγό Τσολάκογλου, του απονεμήθηκε χάρη λίγες μέρες αργότερα.

Από την άλλη η απόφαση κατάφερνε να τηρήσει τα προσχήματα τόσο απέναντι στη «μετριοπαθέστερη» μερίδα της κοινής γνώμης όσο και απέναντι τους Συμμάχους.

Η ποινική δίωξη των δωσίλογων της Κατοχής

Η ιδιαίτερη όμως πολιτική σημασία αυτής της επιλογής, το να αποφευχθεί η εκτέλεση κάποιου πολιτικού και στρατιωτικού ηγέτη ήταν πως «έκλεινε συμβολικά τον μακρύ κύκλο της σύγκρουσης ανάμεσα στις δύο αντιμαχόμενες αστικές μερίδες, που είχε ανοίξει με τον Εθνικό Διχασμό τρεις δεκαετίες νωρίτερα. Η δικαιοσύνη σφράγιζε με αυτό τον τρόπο έναν «ιστορικό συμβιβασμό», ο οποίος στην πράξη είχε αρχίσει να συντελείται ήδη από το 1943, όταν βενιζελικοί και βασιλόφρονες συνασπίστηκαν για πρώτη φορά απέναντι στον κίνδυνο της εαμικής επανάστασης» (Κουσουρής, 2009, σ. 116).

Η ποινική δίωξη των δωσίλογων της Κατοχής

Ταυτόχρονα είχαν αρχίσει να εκδικάζονται άλλες υποθέσεις δωσιλογισμού από τις αρχές Μάρτη στην Αθήνα και από τα μέσα Απρίλη στη Θεσσαλονίκη. «Η πρώτη σειρά δικών αφορούσε ως επί το πλείστον βασανιστές των SS, καταδότες και κατασκόπους. Σύμφωνα με τον πρόεδρο της Εισαγγελίας Πρωτοδικών Κ. Κόλλια, στον οποίο ανατέθηκε η πρώτη ταξινόμηση των υποθέσεων — μολονότι ήταν και ο ίδιος υπόδικος για δωσιλογισμό, αυτές ήταν οι «καθαρώς εγκληματικές περιπτώσεις» που έπρεπε να προταχθούν. Αν και μέχρι το πέρας της δίκης των κυβερνήσεων το ΕΔΔ Αθηνών διάνυσε την πιο αυστηρή περίοδο της δραστηριότητάς του, τα αποτελέσματα απείχαν πολύ από το να είναι θεαματικά».

«Σε μια προσπάθεια να αντισταθμιστούν οι εντυπώσεις από τη μεγάλη δίκη, δικάστηκαν 89 άτομα, εκ των οποίων μόνον 20 κρίθηκαν αθώοι, 48 δικάστηκαν σε διάφορες ποινές φυλάκισης, 3 σε ισόβια δεσμά και 5 σε θάνατο, ενώ δύο από αυτές τις καταδίκες εκτελέστηκαν άμεσα» (Κουσουρή, 2009, σ.116).

Η ποινική δίωξη των δωσίλογων της Κατοχής

Ειδικό Δικαστήριο Θεσσαλονίκης – Εβραίοι μάρτυρες

- 24 Απριλίου 1945: καλείται να δικάσει τους συνεργάτες των Γερμανών, των Βουλγάρων και των Ιταλών.
- 1945-1946: 11 δίκες με Εβραίους μάρτυρες. Μόνο σε μια κλήθηκαν από το συνήγορο υπεράσπισης.
- Το δικαστήριο δεν ήταν υπεύθυνο για τη ρύθμιση του ζητήματος των εβραϊκών περιουσιών, οπότε οι μάρτυρες επιβεβαίωναν την κατοχή περιουσιακών τους στοιχείων από τους κατηγορούμενους.
- Σε αρκετές περιπτώσεις καταγγελλόταν η απόσπαση σημαντικών χρηματικών ποσών, ακόμη και τιμαλφών και επίπλων, μετά από άσκηση βίας κατά την περίοδο εφαρμογής των αντιεβραϊκών μέτρων.

(βλ. Χαϊδά, 1998, σ.43-52)

Η ποινική δίωξη των δωσίλογων της Κατοχής

Ο Λάσκαρις Παπαναούμ καταδικάστηκε ερήμην στις 15 Μαΐου 1945.

- Μέσω της ΥΔΙΠ και με την παρέμβαση των Γερμανών πήρε το εργοστάσιο δέρματος Αβαγιού, το μεγαλύτερο στη Βαλκανική.
- Οργάνωσε δίκτυο πληροφοριών και αντάμοιβε τους πληροφοριοδότες του με εβραϊκές περιουσίες.
- Ο Σταύρος Αδάμ βασικός συνεργάτης του δικάστηκε μαζί του.
- Μετά το τέλος του πολέμου κατάφερε να διαφύγει στη Γερμανία, παίρνοντας μαζί του σχεδόν όλη την κινητή περιουσία που είχε αποκτήσει στην Κατοχή και την οποία είχε αρχίσει να μεταφέρει με ναυλωμένα βαγόνια στη Γερμανία, ένα μήνα πριν από την αποχώρηση των Γερμανών.

Η ποινική δίωξη των δωσίλογων της Κατοχής

- Υπήρχαν πολλές κατηγορίες για χρηματισμούς κατηγορουμένων, οι οποίοι στο τέλος δεν βοηθούσαν τα θύματά τους.
- Επίσης έγιναν δίκες ανθρώπων που δεν καρπώθηκαν τις περιουσίες των Εβραίων αλλά συμμετείχαν έμμεσα σε αυτό που συνέβαινε (πχ. Εργολάβος Αριστ. Χατζηχρίστου).
- Σε κάποιες περιπτώσεις οι Εβραίοι παρίσταντο στο δικαστήριο ως πολιτική αγωγή ζητώντας να τους επιδικαστεί ένα χρηματικό ποσό είτε για ψυχική οδύνη, είτε για περιουσιακή ζημία (5 περιπτώσεις πολιτικής αγωγής).

Η ποινική δίωξη των δωσίλογων της Κατοχής

Δίκη Εβραίων δωσίλογων

2 Ιουλίου 1946 η δίκη. Στο ειδύλιο κάθισαν εννέα από τους 13 κατηγορούμενους καθώς οι υπόλοιποι φυγοδικούσαν. Κατέθεσαν 34 μάρτυρες κατηγορίας (8 χριστιανοί και 4 επιζήσαντες των στρατοπέδων), 7 μάρτυρες πολιτικής αγωγής (1 χριστιανός) και 7 πολιτικοί ενάγοντες, μεταξύ των οποίων και η Ισραηλιτική Κοινότητα Θεσσαλονίκης.

Η ποινική δίωξη των δωσίλογων της Κατοχής

Στις δίκες δωσίλογων που προαναφέρθηκαν αυτό που έχει ιδιαίτερη σημασία, ανάμεσα στις πολλές άλλες πτυχές, είναι ότι οι συγκεκριμένες καταθέσεις αποτέλεσαν τις πρώτες μαρτυρίες σε δημόσιο χώρο του δράματος που γνώρισε ένα μεγάλο μέρος των κατοίκων της πόλης. Ακούστηκε για πρώτη φορά δημόσια τι είχε συμβεί στα στρατόπεδα, που οδηγούνταν οι Εβραίοι της πόλης μετά τον εκτοπισμό.

Ωστόσο στις δίκες των οικονομικών δωσίλογων θα αναφερθούμε εκτενώς στο επόμενο μάθημα.

Βιβλιογραφία

- Δορδανάς Στράτος, *Έλληνες εναντίον Ελλήνων. Ο κόσμος των Ταγμάτων Ασφαλείας στην κατοχική Θεσσαλονίκη 1941 - 1944*, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2006.
- Δορδανάς Στράτος, *Η γερμανική στολή στη ναφθαλίνη. Επιβιώσεις του δοσιλογισμού στη Μακεδονία, 1945-1974*, Βιβλιοπωλείον της Εστίας, Αθήνα 2011.
- Κουσουρής Δημήτρης, «Η ποινική δίωξη των δωσιλόγων της Κατοχής (1944-1949)», *Ιστορία της Ελλάδας του 20ού αι. ανασυγκρότηση, εμφύλιος, παλινόρθωση*, τ. Δ1, Βιβλιόραμα, Αθήνα 2009, σ. 105-130.
- Χαϊδιά Ελένη, «Έλληνες Εβραίοι της Θεσσαλονίκης: από τα στρατόπεδα συγκέντρωσης στις αίθουσες δικαστηρίων», *Οι Εβραίοι της Ελλάδας στην Κατοχή*, Βάνιας, Θεσσαλονίκη, 1998, σ. 43-52.

Σημείωμα Αναφοράς

Copyright Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Μαρία Καβάλα. «Η ανασυγκρότηση της εβραϊκής κοινότητας της Θεσσαλονίκης μεταπολεμικά. Συγκρίσεις με την Ευρώπη. Η ποινική δίωξη των δωσίλογων της Κατοχής». Έκδοση: 1.0. Θεσσαλονίκη 2014. Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση: <http://eclass.auth.gr/courses/OCRS352/>

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά - Μη Εμπορική Χρήση - Παρόμοια Διανομή 4.0 [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

Ως **Μη Εμπορική** ορίζεται η χρήση:

- που δεν περιλαμβάνει άμεσο ή έμμεσο οικονομικό όφελος από την χρήση του έργου, για το διανομέα του έργου και αδειοδόχο
- που δεν περιλαμβάνει οικονομική συναλλαγή ως προϋπόθεση για τη χρήση ή πρόσβαση στο έργο
- που δεν προσπορίζει στο διανομέα του έργου και αδειοδόχο έμμεσο οικονομικό όφελος (π.χ. διαφημίσεις) από την προβολή του έργου σε διαδικτυακό τόπο

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>

Τέλος ενότητας

Επεξεργασία: Μαρία Ραμματά
Θεσσαλονίκη, εαρινό εξάμηνο, 2014-2015

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
επένδυση στην κοινωνία της γνώσης

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Σημειώματα

Διατήρηση Σημειωμάτων

Οποιαδήποτε αναπαραγωγή ή διασκευή του υλικού θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει:

- το Σημείωμα Αναφοράς
- το Σημείωμα Αδειοδότησης
- τη δήλωση Διατήρησης Σημειωμάτων
- το Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (εφόσον υπάρχει)

μαζί με τους συνοδευόμενους υπερσυνδέσμους.

